

Polite Speech in the Film the *Last Season* and Its Arabic Subtitles Within the Framework of Brown and Levinson's Politeness Theory

Zahra Hozhabri

Master's degree in Arabic Translation, Damghan University, Damghan, Iran

Fereshteh Afzali*

Assistant Professor, Department of Arabic Translation, Faculty of Humanities, Damghan University, Damghan, Iran

Abstract

Film translation varies depending on the content of each scene. One important aspect is polite speech, which includes expressions of courtesy, respect, humility, and gratitude. Politeness theory, also referred to as linguistic politeness, belongs to the field of applied linguistics and discourse analysis. First introduced by Brown and Levinson in 1978 and revised in 1987, the theory offers a framework to study politeness in communication. This study investigates the translation of polite speech in the film *The Last Season* (2008) and its Arabic subtitles using Brown and Levinson's model. The aim is to examine how Persian politeness strategies correspond with the

* Corresponding Author: f.afzali@du.ac.ir

How to Cite: Hozhabri., Z. and Afzali, F. (2025). Polite Speech in the Film the *Last Season* and Its Arabic Subtitles Within the Framework of Brown and Levinson's Politeness Theory. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 15 (32), 97- 130. doi: [10.22054/RCTALL.2025.83415.1766](https://doi.org/10.22054/RCTALL.2025.83415.1766)

theorists' categories of direct and indirect speech, positive politeness, and negative politeness. The film was selected because of its high frequency of indirect polite speech, cultural courtesies, and respectful forms of address. Using a descriptive-analytical method, polite expressions were identified in the Persian dialogues, their Arabic subtitles extracted and tabulated, and then analyzed within the theoretical framework. The findings show that speakers frequently use indirect strategies to convey meaning implicitly, while the translator similarly employed indirect tools to preserve politeness. However, in some subtitles, politeness was omitted, leaving certain requests unstated and avoiding face-threatening acts.

Keywords: Politeness theory, Brown and Levinson, politeness strategies, *The Last Season*, Arabic subtitling.

Introduction

Politeness is a cornerstone of intercultural communication, embedded in linguistic and social norms. Brown and Levinson's (1987) politeness theory, rooted in Goffman's concept of "face," provides a framework for analyzing how speakers mitigate face-threatening acts (FTAs) through strategies such as direct and indirect speech, as well as positive and negative politeness. This study examines the translation of Persian polite speech into Arabic subtitles in *The Last Season*, a film notable for its indirect politeness, cultural deference, and honorifics. The research addresses two main questions:

1. How does the Arabic translator handle Persian polite speech?
2. Which of Brown and Levinson's politeness strategies correspond to Persian linguistic markers?

The dialogues in *The Last Season*, rich in implicit requests and cultural nuances, provide an ideal corpus for this investigation.

Literature Review

Several prior studies have examined politeness strategies and their translation in Persian contexts:

1. Mohammadnia Dizaji (2008): Analyzed dubbed English–Persian films, focusing on how politeness markers were adapted in audiovisual translation.
2. Karami (2009): Examined Persian and English speakers’ strategies for polite complaints, identifying overlapping protest strategies.
3. Azarparand (2013): Compared structural parallels in Japanese–Persian polite speech, identifying both lexical and syntactic frameworks.
4. Khodaie Moghaddam et al. (2014): Cataloged high-frequency Persian polite terms using Brown and Levinson’s theory.
5. Rahmani et al. (2015): Investigated politeness and impoliteness in Persian young-adult novels, showing an inverse correlation between power dynamics and politeness.

Research Methodology

This study analyzes the Arabic subtitles of *The Last Season* (2008) through Brown and Levinson’s politeness theory. Persian politeness markers—such as indirect expressions, cultural courtesies, and honorifics—were examined to assess their rendering into Arabic. A descriptive-analytical approach was applied:

1. **Data Collection:** 50 Persian dialogues and their Arabic subtitles were selected, focusing on politeness markers.
2. **Coding:** Dialogues were categorized using Brown and Levinson’s strategies:
 - Direct/indirect FTAs.
 - Positive/negative politeness.
 - Omission of FTAs.

3. **Analysis:** Subtitles were evaluated for equivalence in politeness strategies.

Findings and Discussion

1. **Direct FTAs (24%)** Some Persian directness was retained in Arabic.

- Persian: «!آزادش کن بره» (“Let him go!”) → Arabic: «أطلقى سراحه» (imperative, no mitigation).
- Persian: «!چرا بهم دروغ گفت؟» (“Why did you lie to me?”) → Arabic: «فلم كذب علي؟» (direct accusation).

Implication: By prioritizing literal accuracy over politeness, the translator risked intensifying face-threatening acts in Arabic.

2. **Indirect FTAs (22%)** Persian indirectness was often preserved.

- Persian: «یه موقع مزاحم نباشیم» (“Let’s not bother you”) → Arabic: «أخشى أن نسبب لك الإزعاج» (“I fear we might disturb you”).
- Persian: «میشه واضح تر بگی؟» (“Could you clarify?”) → Arabic: «هل يمكن التوضيح أكثر؟» (“Could you clarify further?”).

Implication: Indirect strategies reduced face threats, aligning with Arabic’s preference for hedging.

3. **Positive Politeness (20%)** Expressions of solidarity were translated smoothly.

- Persian: «دوست دارم» (“I love you”) → Arabic: «أحبك».
- Persian: «خدا پدرتون رو بیامرزه» (“God bless your father”) → Arabic: «والدك الله رحم».

Implication: Shared cultural expressions of positive politeness facilitated equivalence.

4. Negative Politeness (29%) Deference strategies translated effectively.

- Persian: «بیخشید» (“Excuse me”) → Arabic: «المعذرة».
- Persian: «میشه کمک کنیدی؟» (“Could you help?”) → Arabic: «هل يمكنك المساعدة؟».

Implication: Arabic’s honorific system allowed natural rendering of negative politeness.

5. Omission of FTAs (5%) Some politeness markers were not translated.

- Persian: «بابا به منم حق بده» (“Dad, acknowledge me!”) → omitted.

Implication: Subtitling constraints (time/space) likely caused omissions.

Conclusion

Based on Brown and Levinson’s model, most speech acts in *The Last Season*—including commands, requests, and complaints—inherently threaten both the hearer’s and speaker’s face. The translator attempted to mitigate these FTAs by restructuring dialogue in line with politeness norms. In the Arabic subtitles, speech acts were either unmitigated (appearing as commands, criticisms, or explicit complaints) or mitigated through compensatory devices such as modifiers, hedges, and approximators.

The study concludes that:

1. Indirect strategies (44%) and negative politeness (29%) were most frequently employed, reflecting the Persian originals.

2. Direct FTAs (24%) were retained where cultural equivalence took precedence over politeness.
 3. Omission of FTAs (5%) was largely due to subtitling constraints.
- These findings highlight the complexities of transferring politeness across cultures and demonstrate the utility of Brown and Levinson's framework for analyzing subtitled film dialogue.

----- پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی -----

دوره ۱۵، شماره ۳۲، بهار و تابستان ۱۴۰۴، ۹۷-۱۳۰

rctall.atu.ac.ir

DOI: [10.22054/rctall.2025.83415.1766](https://doi.org/10.22054/rctall.2025.83415.1766)

گفتار مؤدبانه در فیلم فصل آخر و زیرنویس عربی آن در چارچوب نظریه ادب براون و لوینسون

دانش آموخته کارشناسی ارشد مترجمی زبان عربی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران

زهرا هژبری

استادیار، گروه مترجمی زبان عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران

فرشته افزلی *

چکیده

نظریه ادب را، ادب زبان‌شناختی نامیده‌اند که در حوزه علوم کاربردشناسی و تحلیل گفت‌وگو قرار دارد؛ این نظریه را براون و لوینسون در سال ۱۹۷۸ مطرح و در سال ۱۹۸۷، بازنگری و اصلاح کردند. در این پژوهش، تلاش می‌شود با تکیه بر نظریه ادب براون و لوینسون، شماری از زوایای پنهان ترجمه گفتار مؤدبانه در فیلم فصل آخر (۱۳۸۷) و زیرنویس عربی آن بررسی شود تا بفهمیم که کاربرد هر یک از واژه‌ها و عبارت‌ها در زبان فارسی بر کدام یک از راهبردهای ادب این دو نظریه‌پرداز سازگار است؛ این راهبردها عبارت است از: بیان مستقیم، غیرمستقیم، ادب مثبت و منفی. سبب گزینش این فیلم، وجود حجم بالای گفتارهای مؤدبانه غیرمستقیم، تعارف‌های فرهنگی و خطاب‌های احترام‌آمیز در دیالوگ‌های آن است. از همین رو، با روش توصیفی-تحلیلی، واژه‌ها و عبارت‌های مربوط به موضوع ادب را در این فیلم گزینش کرده‌ایم، آنگاه زیرنویس عربی آن را استخراج، جدول‌بندی و پس از آن بر پایه نظریه نامبرده، تحلیل کرده‌ایم. نتایج، حاکی از آن است که گوینده در بخش‌های گوناگون فیلم می‌کوشد به صورت غیرمستقیم، مفهوم سخن خود را به مخاطب انتقال دهد و به گونه‌ای ضمنی و کنایی او را نسبت به درون‌مایه سخنش آگاه کند. همچنین مترجم تلاش کرده است ابزارهای غیرمستقیم را جهت ادب‌مند کردن ساختار زبانی دیالوگ‌های شخصیت‌های فیلم به کار ببرد؛ به طوری که و در برخی از بخش‌های زیرنویس، گوینده نمی‌تواند درخواست خود را ارائه دهد و هیچ یک از گُش‌های تهدیدکننده وجهه را به کار نمی‌برد.

کلیدواژه‌ها: نظریه ادب، براون و لوینسون، راهبردهای ادب، فصل آخر، زیرنویس عربی.

* نویسنده مسئول: f.afzali@du.ac.ir

۱. مقدمه

پرداختن به موضوع ادب به عنوان یک مقوله فرهنگی و یکی از بنیادین‌ترین عناصر ارتباط، امری ضروری است. ادب زبانی یکی از پدیده‌های مهمی است که در دهه‌های گذشته، توجه زبان‌شناسان را در مطالعات زبان‌شناختی به خود جلب کرده است و هر یک از آنها با تکیه بر برداشت‌های خود از ادب، شاخص‌ها و معیارهای خاصی را برای ادب زبانی ارائه داده‌اند. «بخشی از زیبایی یک متن ادبی و تأثیری که بر مخاطب می‌گذارد، مدیون عناصر فرهنگی بازتولیدشده در ترجمه آن هست» (ساسانی و دیگران، ۱۴۰۲: ۵۸۰). با توجه به اینکه زیرنویس، یکی از رایج‌ترین شیوه‌های انتقال فیلم‌ها و پویانمایی‌ها از یک زبان به زبان دیگر است، مقایسه راهبردهای ترجمه در زیرنویس، اهمیت بسزایی دارد و از آنجا که عناصر فرهنگی و اجتماعی نقش و تأثیر بسزایی در زبان دارند و ادب نیز چون یک عنصر فرهنگی و اجتماعی در زبان شمرده می‌شود؛ یکی از مشکلات بنیادین و مهم در ترجمه، ترجمه گفتارهای مؤدبانه است. واژه‌ها و عبارت‌های مؤدبانه همیشه به یک معنا نیستند و در بافت‌های گوناگون، کارکردهای متفاوتی دارند؛ می‌توان گفت فارسی‌زبانان، گفتار مؤدبانه را تنها به منظور احترام به دیگران به کار می‌برند.

گفتار مؤدبانه به عنوان بخشی از زبان در فرهنگ و اجتماع، تأثیر شگرفی در ارتباط با دیگران دارد و از آنجا که نمود ادب در جوامع و فرهنگ‌های گوناگون، متفاوت است؛ از همین رو، شناخت راهکارهای ترجمه گفتار مؤدبانه یا ترجمه‌پذیری و ترجمه‌ناپذیری آن ضروری است. بنابراین در این پژوهش تلاش می‌شود برخی از واژه‌ها و عبارت‌های مربوط به حوزه ادب در زبان فارسی، معرفی و کارکردهای گوناگون آن در بافت‌های گوناگون تحلیل و بررسی شود، آنگاه با تکیه بر نظریه ادب براون و لوینسون، شماری از زوایای پنهان ترجمه گفتارهای مؤدبانه در زیرنویس فارسی به عربی فیلم فصل آخر، بررسی و روشن شود و بفهمیم که آیا مترجم زبان عربی توانسته است این واژه‌ها و عبارت‌های مؤدبانه را درست برابریابی کند یا خیر؟

فیلم فصل آخر در سال ۱۳۸۷ به کارگردانی اسماعیل فلاح‌پور تولید شد و به سبب برخورداری از گستره مخاطب در سال ۱۳۹۵ به زبان عربی، ترجمه و به صورت زیرنویس

از شبکه‌ای فیلم پخش شد. سبب گزینش فیلم فصل آخر، وجود حجم بالای گفتارهای مؤدبانه غیرمستقیم، تعارف‌های فرهنگی، خطاب‌های احترام‌آمیز در دیالوگ‌ها و تنوع موقعیت‌های ارتباطی در آن است که امکان بررسی راهبردهای ادب مثبت و منفی را در ترجمه فراهم کرده است.

پژوهشگران در این پژوهش در پی یافتن پاسخ برای پرسش‌های زیر هستند:

- مترجم زیرنویس عربی فیلم فصل آخر در ترجمه گفتار مؤدبانه به چه صورت عمل کرده است؟

- کاربرد هر یک از واژه‌ها و عبارت‌های در ارتباط با مقوله ادب در زبان فارسی در این فیلم بر کدام یک از راهبردهای ادب براون و لوینسون^۱ سازگار است؟

۲. روش پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است و تلاش می‌شود واژه‌ها و عبارت‌های مربوط به مقوله ادب در فیلم زبان فارسی فصل آخر گزینش شود، سپس این گفتارها در زیرنویس عربی این فیلم استخراج و جدول‌بندی می‌شود و پس از آن بر پایه نظریه ادب براون و لوینسون تحلیل می‌شود تا مشخص گردد کاربرد هر یک از این واژه‌ها و عبارت‌ها بر کدام یک از راهبردهای این دو نظریه پرداز، پیاده می‌شود. با توجه به اینکه در بیشتر دیالوگ‌های زبان اصلی فیلم فصل آخر به گونه‌ای رفتار شده است که وجهه مخاطب دچار خدشه نشود (بجز دیالوگ‌های مربوط به شخصیت محمود فروزانی)، گمان می‌رود که در زیرنویس عربی این فیلم نیز تا جای امکان، ادب رعایت شده باشد و وجهه مخاطب نیز خدشه‌دار نشده باشد. بنابراین در این بخش، تلاش می‌شود جنبه‌های رعایت ادب نظریه براون و لوینسون در زیرنویس عربی این فیلم بررسی شود. رعایت ادب در دو بخش اصلی

- ۱- انجام دادن گُش‌های تهدیدکننده وجهه

- ۲- انجام ندادن گُش‌های تهدیدکننده وجهه با تمامی زیرشاخه‌ها و جزئیات آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

1. Brown, P. & Levinson, S.

۳. پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌هایی در ارتباط با گفتار مؤدبانه و ترجمه کلام مؤدبانه شکل گرفته است که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

هاجر محمدنیا دیزجی (۱۳۸۷) در پایان‌نامه خود با عنوان «ترجمه سیاق کلام و گفتار مؤدبانه در فیلم‌های دوبله از انگلیسی به فارسی» ترجمه کلام مؤدبانه را بررسی کرد. کیان کرمی (۱۳۸۸) در مقاله «شیوه بیان مؤدبانه اعتراض در زبان فارسی و زبان انگلیسی توسط کاربران بومی آن‌ها» در نتیجه‌گیری به یکسان عمل کردن راهبردهای اعتراض در فارسی‌زبانان و انگلیسی‌زبانان دست یافت.

سهراب آذرپرند (۱۳۹۲) در مقاله «بررسی ویژگی‌های ساختاری مشترک در گفتارهای مؤدبانه زبان ژاپنی و فارسی» به کاربرد سازمان‌یافته گفتارهای مؤدبانه بر دو پایه «گفتار مؤدبانه در قالب واژگان» و «گفتار مؤدبانه در قالب جمله» در زبان‌های فارسی و ژاپنی دست یافت.

معصومه خدایی مقدم و دیگران (۱۳۹۳) در مقاله «توصیف و تحلیل چند واژه مؤدبانه و کارکرد آن‌ها در زبان فارسی در چارچوب نظریه ادب براون و لوینسون» به توصیف و تحلیل تعدادی واژه و عبارت‌های پرکاربرد مؤدبانه پرداخته‌اند.

حسین رحمانی و دیگران (۱۳۹۴) در مقاله «ادب و بی‌ادبی در رمان‌های نوجوانان فارسی‌زبان» بر پایه نظریه ادب براون و لوینسون (۱۹۸۷) و نظریه بی‌ادبی کالپر^۱ (۱۹۶۶) راهکارهای ادب و بی‌ادبی را در ۱۰ رمان مورد مطالعه قرار داده‌اند که به کاربرد بیشتر راهکارهای ادب به وسیله نوجوانان در رفتار با دیگران در مقایسه با راهکارهای بی‌ادبی رسیده‌اند. این پژوهش به معکوس بودن رابطه قدرت و ادب و استفاده بیشتر شخصیت‌های زن از رفتار زبانی مؤدبانه در برخورد با شخصیت‌های مرد و کاربرد بیشتر راهکارهای بی‌ادبی از سوی مردان در رفتار با شخصیت‌های زن اشاره دارد.

1. Culpeper, J.

بر پایه بررسی‌های انجام‌شده، تاکنون پژوهشی به بررسی ترجمه گفتار مؤدبانه در زیرنویس فارسی به عربی این فیلم بر پایه نظریه ادب براون و لوینسون شکل نگرفته است؛ از همین رو موضوع پژوهش، موضوعی جدید به شمار می‌آید.

۴. بحث و بررسی

۴-۱. نظریه ادب

در تعریف ادب به صورت‌های گوناگون رفتار اجتماعی اشاره می‌شود که در همه فرهنگ‌های بشری دیده می‌شود (Watts, 2003: 49). لیچ^۱ بر این باور است که «تعاریفی که پیرامون اصل ادب ارائه می‌شود، گوناگون است. برخی آن را رفتاری می‌دانند که در جامعه، پذیرفتنی است و برخی دیگر، ادب را با احترام گذاشتن به افرادی که از نظر جایگاه اجتماعی، شغلی، اقتصادی، تحصیلی و سن بالاتر باشند، مرتبط می‌دانند. افزون بر تعاریف گوناگون از ادب، افراد، مؤدبانه یا غیرمؤدبانه بودن رفتار دیگران را به گونه متفاوت ارزیابی می‌کنند و مبنای این ارزیابی‌ها، در افراد گوناگون یکسان نیست» (Leech, 1983: 111). زبان ادبیات از زبان گفتمان عادی متفاوت است. گفتمان ادبی، ساختاری از زبان با آگاهی و ادراک است، غیرشفاف است و پیش از آنکه بتوانیم در آن وارد شویم، ما را به توقف وادار می‌دارد (المسدی، ۱۹۹۴: ۱۱۲). برای نمونه، یکی از مصداق‌های ادب در زبان زنان این است که آنها غالباً در درخواست‌های خود از شکل غیرمستقیم آن استفاده می‌کنند. درخواست غیرمستقیم^۲ «عبارت‌هایی هستند که معمولاً به شکل سؤال مورد استفاده قرار می‌گیرند» (التفتازانی، ۲۰۰۱: ۴۱۹).

لیکاف^۳ معتقد است «از آن‌جا که در بیشتر جوامع، از زنان در مقایسه با مردان، رفتار اجتماعی مناسب‌تری انتظار می‌رود، رفتار زبانی آن‌ها نیز از ساختار مناسب‌تری برخوردار است» (Lakoff, 1975: 53).

1. Leech, G.
2. Indirect request
3. Lakoff, R.

سارا میلز^۱ با بیان این حقیقت که هر جامعه‌ای در عمل بر پایهٔ هنجارهای پذیرفته‌شده و مشترک بر ادب تأکید می‌کند، مدل پیچیده‌تری از ادب را ارائه می‌دهد و بر این باور است که گفته‌ها به خودی خود (غیر) مؤدب به شمار نمی‌آیند، بلکه این رفتار افراد است که (غیر) مؤدبانه فهمیده می‌شود (Mills, 2003: 213).

راهبردهای ادب، شامل بیان یا انجام کار درست به شکل درست و در زمان درست و صدمه زدن به احساسات یا عزت نفس دیگری است (Ukosakul, 2005: 120).

در چند دههٔ اخیر در حوزهٔ مطالعات زبان‌شناسی، نظریه‌های گوناگونی دربارهٔ اصول ادب مطرح شده است، با وجود این، تقریباً همهٔ پژوهشگران این میدان بر این نکته اتفاق نظر دارند که موضوع ادب یکی از زیر شاخه‌های کاربردشناسی شناخته می‌شود (1995: 32 Thomas,).

نظریهٔ ادب را ادب زبان‌شناختی نیز نامیده‌اند. نظریهٔ ادب را پنلوپه براون^۲ و استفان لوینسون^۳ در سال ۱۹۷۸ میلادی طرح کردند. براون یک زبان‌شناس انسان‌شناختی آمریکایی است که پژوهش‌های بینارشته‌ای او در حوزه‌های مطالعات میان‌زبانی، جامعه‌شناختی زبانی - و میان‌فرهنگی - به‌ویژه در پیوند با تعامل زبان و فرهنگ، شناخته شده است و لوینسون عضو انجمن سلطنتی بریتانیا (FBA)^۴ و دانشمند علوم اجتماعی بریتانیایی است که به‌خاطر مطالعاتش در زمینهٔ ارتباط بین فرهنگ و زبان شناخته می‌شود. این نظریه در حوزهٔ علوم کاربردشناسی و تحلیل گفت‌وگو قرار دارد (حسنوندی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۳).

محقق تأثیرگذاری که سنگ‌بنای مدل‌های ادب زبانی را گذاشت، پل گرایس^۵ است. وی ضمن مطرح ساختن اصل همکاری در گفت‌وگو که بر پایهٔ چهار قاعدهٔ اصلی شکل گرفته بود به احتمال ضرورت در پرداختن به قاعدهٔ دیگری به نام ادب اشاره کرد (56 Watts, 2003).

1. Mills, S.

2. Brown, P.

3. Levinson, S.

4. The Royal Society

5. Grice, P.

۴-۲. براون و لوینسون

یکی از مهم‌ترین نظریه‌های حوزه ادب که تاکنون و بر پایه اصل همکاری گرایس شکل گرفته است، نظریه ادب براون و لوینسون است. آن‌ها ابتدا اثر خود را در قالب مقاله‌ای در سال ۱۹۷۸ میلادی منتشر کردند و سپس در سال ۱۹۸۷ میلادی آن را با افزودن مقدمه‌ای پنجاه صفحه‌ای به هیأت کتابی مستقل با عنوان «ادب: برخی از ساختارهای فراگیر زبان» درآوردند. کاری که براون و لوینسون انجام دادند، این بود که مفهوم ادب و به دنبال آن کاربرد ساختارهای گفتمانی را بر اساس مفهوم وجهه از آثار گافمن^۱، مردم‌شناس آمریکایی، دسته‌بندی و باب‌بندی نمودند (Watts, 2003: 85).

براون و لوینسون از چند جنبه برای توصیف ادب استفاده کرده‌اند که به شرح زیر است: «الف- وجهه: تصویر اجتماعی فرد؛ ب- وجهه مثبت: علاقه فرد برای اینکه او را دوست بدارند و درک کنند؛ پ- وجهه منفی: علاقه فرد برای آزادی عمل؛ ت- وجهه مثبت ادب: راهبردی است که طی آن، فرد با شنونده رابطه مثبت برقرار می‌کند؛ ث- وجهه منفی ادب: راهبردی است که فرد تلاش می‌کند به خطر افتادن وجهه شنونده را به حداقل برساند» (طیب، ۱۳۸۱: ۵۹).

از نظر براون و لوینسون «در تعامل‌های روزمره، خواست‌های افراد در تقابل با یکدیگر قرار گرفته و افراد کنش‌هایی انجام می‌دهند که وجهه دیگران را مورد تهدید قرار می‌دهد. به این گونه کنش‌ها، کنش‌های تهدیدگر وجهه گفته می‌شود» (حسینی، ۱۳۸۸: ۸۱). بر این اساس، ادب، ماهیتی دوگانه (ادب مثبت و ادب منفی) دارد. ادب مثبت با حفظ وجهه مثبت به دو شیوه نشان‌دادن شباهت‌ها میان تعامل‌کنندگان و قدردانی یا درک ارزش تصویری که مخاطب از خود دارد، بیان می‌شود و ادب منفی با کم کردن کنش‌های تهدیدکننده وجهه مانند توصیه و مخالفت، نشان‌دادن احترام برای حقوق مخاطب و عدم تحمیل به او بیان می‌شود (Brown & Levinson 1987: 35).

1. Goffman, E.

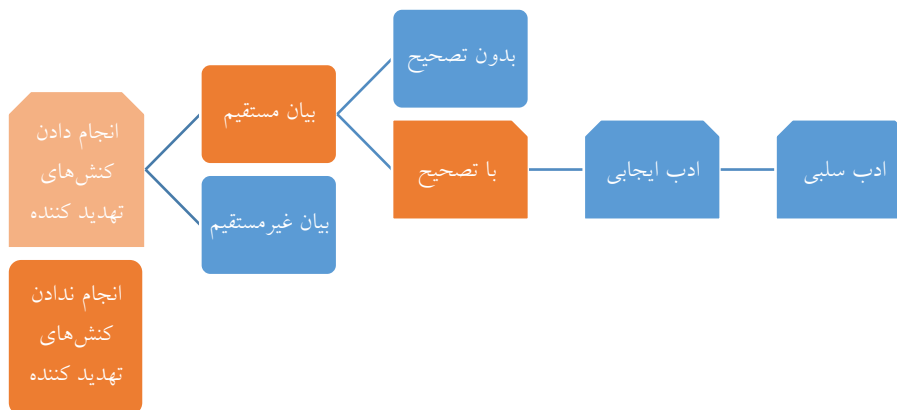
در الگوی براون و لوینسون فرض بر این است که اکثر کنش‌های گفتاری چون امری‌ها، درخواست‌ها و شکایت‌ها ذاتاً هم وجهه‌شنونده و هم گوینده را تهدید می‌کند که به آن‌ها کنش‌های تهدیدکننده وجهه گفته می‌شود (Vikki, 2006: 12).

به منظور رعایت ادب و کاهش میزان تهدید/تحمیل، سخنگو گزینه‌هایی در اختیار دارد و می‌تواند به چند طریق عمل کند؛ به عنوان نمونه، تصمیم‌گیری در مورد انجام یا عدم انجام کنش تهدیدگر وجهه است. در صورتی که سخنگو تصمیم به انجام کنش موردنظر بگیرد، می‌تواند آن را به صورت مستقیم یا ضمنی انجام دهد (Brown & Levinson, 1987: 38). در شکل مستقیم دو گزینه وجود دارد: الف- کاملاً مستقیم، بدون استفاده از ابزارهای جبرانی مثل دستور، انتقاد یا تقاضای مستقیم و ب- با استفاده از ابزارهای جبرانی. این ابزارها بر دو نوع هستند: ۱- ادب مثبت: ابزارهایی که منجر به رعایت وجهه‌ایجابی می‌شود؛ مانند موافقت، تأکید بر وجوه اشتراک، ابراز علاقه به شنونده و مانند آن. ۲- ادب منفی: ابزارهایی که منجر به حفظ وجهه سلبی می‌شود؛ مانند غیرمستقیم‌گویی در حد متعارف، استفاده از تعدیل‌گرها مثلاً: «فکر می‌کنم»، «تا حدودی»، «به نظر من»، «فروتنی» (حسینی، ۱۳۸۸: ۸۲).

الگوی براون و لوینسون راهبردهایی را جهت کاهش تهدید وجهه‌شنونده به کار می‌گیرد که برخی از این راهبردها به زیرراهبردهای دیگری تقسیم می‌شود. نمودار (۱) به این مسأله اشاره می‌کند.

براساس نمودار (۱)، بالاترین خطر، استفاده از راهبرد مستقیم (بدون تصحیح) است؛ مانند عبارت: «خیلی سریع، درب را ببند». دومین انتخاب، ادب مثبت است. مثال «عزیزم درب را ببند»؛ به منظور تقویت وجهه مثبت شنونده از واژه «عزیزم» استفاده شده است. ادب منفی، سومین راهبردی است که با کم کردن نیروی تحمیل، تهدید وجهه را کاهش می‌دهد. مواردی چون «ممکنه درب را ببندید؟» از این دست است. آخرین راهبرد تهدیدکننده وجهه، اصلاً درخواست نمی‌شود که درب بسته شود؛ در نتیجه از همه تهدیدکننده‌های وجهه پرهیز می‌شود و بی‌تردید درب اتاق هم بسته نمی‌شود.

نمودار ۱. راهبردهای کاهش تهدید وجهه شنونده در الگوی براون و لوینسون

۴-۳. وجهه

وجهه به آن جنبه عاطفی و اجتماعی فرد گفته می‌شود که هر شخصی داراست و انتظار دارد که دیگران آن را به رسمیت بشناسند. بنابراین، در امر تعامل، ادب را می‌توان به منزله شیوه‌ای دانست که برای نشان دادن آگاهی از وجهه فرد دیگر به کار گرفته می‌شود (Yule, 1996: 60). به دیگر سخن، «وجهه به معنای تصویر کلی است که دیگران از هر فرد دارند. نیازهای وجهه‌ای هر فرد می‌تواند مثبت یا منفی باشد» (خدایی مقدم، ۱۳۹۲: ۸۵). مفاهیمی چون وجهه، بافت، احساسات و عواطف در تفسیر یک رفتار به عنوان ادب زبانی، کاملاً مؤثر هستند (Hamrawi, 2015: 136). هنگامی که افراد تلاش می‌کنند وجهه شخص دیگری را حفظ کنند در حقیقت در این لحظه می‌توانند وجهه خواست‌های منفی یا مثبت وی را مورد توجه قرار دهند. نیاز شخص به استقلال، آزادی عمل و تحمیل نشدن از جانب دیگران، وجهه مثبت به شمار می‌رود. واژه منفی در اینجا به معنای ناخوشایند نیست؛ بلکه تنها قطب مخالف وجهه مثبت است (Vikki, 2006: 28). منظور از وجهه منفی، نیاز به مستقل بودن از دیگران و منظور از وجهه مثبت نیاز به پیوند داشتن با آنهاست (Yule, 1996: 62). از نظر اسکولون^۱، وجهه مثبت، نیاز فرد به اینکه با

1. Scolon, R.

دیگران در ارتباط بوده و به گروهی تعلق داشته باشد و وجهه منفی نیاز فرد به استقلال از دیگران و مورد تحمیل قرار نگرفتن وی توسط آنهاست (Scolon, 1995: 36).

افراد در تعامل‌های اجتماعی روزانه خود عموماً چنان رفتار می‌کنند که گویا دیگران به انتظارات آنها در مورد خودانگاره عام یا وجهه خواسته‌هایشان احترام می‌گذارند. اگر گوینده مطلبی بگوید که انتظارات خودانگاره شخص دیگر را تهدید کند، آن عمل به منزله کنش تهدیدکننده وجهه توصیف می‌شود (Yule, 1996: 6).

بسیاری از کنش‌های گفتار، مانند شکایات، مخالفت و تقاضا، ذاتاً وجهه را تهدید می‌کنند؛ به همین سبب کنش‌های تهدیدکننده وجهه نامیده می‌شوند. این کنش‌ها می‌توانند وجهه مثبت، وجهه منفی و یا هر دو را تهدید کنند. کنش‌هایی که وجهه مثبت را تهدید می‌کنند، شامل عدم رضایت، تهمت، انتقاد، مخالفت و توهین (دشنام) هستند. آن‌هایی که وجهه منفی را تهدید می‌کنند شامل نصیحت، دستور، تقاضا، پیشنهاد و هشدار هستند. آن دسته که هر دو وجهه مثبت و منفی را تهدید می‌کنند، شامل شکایت، وقفه ایجاد کردن و تهدید هستند. همچنین گوینده با انجام کنش‌هایی مانند پذیرفتن تعارف، تشکر کردن و اعتراف کردن، وجهه خود را تهدید می‌کند (Brown & Levinson, 1987: 38).

۵. تطبیق نظریه ادب براون و لوینسون بر فیلم فصل آخر و زیرنویس عربی آن

تیرهای این نظریه این گونه تحلیل می‌شود:

الف- انجام دادن کنش‌های تهدیدکننده وجهه به شکل بیان مستقیم و بیان غیرمستقیم/ بدون تصحیح و با تصحیح/ ادب مثبت و ادب منفی

ب- انجام ندادن کنش‌های تهدیدکننده وجهه.

۵-۱. انجام دادن کنش‌های تهدیدکننده وجهه

در الگوی براون و لوینسون فرض بر این است که اکثر کنش‌های گفتاری چون امری‌ها، درخواست‌ها و شکایات ذاتاً هم وجهه شنونده و هم گوینده را تهدید می‌کند که به آن‌ها

کنش‌های تهدیدکننده وجهه گفته می‌شود. ادب، شامل اصلاح این کنش‌های تهدیدکننده وجهه است (Vikki, 2006: 12).

به منظور رعایت ادب و کاهش میزان تهدید/تحمیل، سخنگو گزینه‌هایی در اختیار دارد و می‌تواند به چند طریق عمل کند؛ به عنوان نمونه: تصمیم‌گیری در مورد انجام یا عدم انجام کنش تهدیدگر وجهه است. در صورتی که سخنگو تصمیم به انجام کنش موردنظر بگیرد (نخواهد سکوت کند)، می‌تواند آن را به صورت مستقیم یا غیرمستقیم انجام دهد (Brown & Levinson, 1987: 38).

۵-۱-۱. بیان مستقیم

راهبرد زبانی بیان مستقیم یا بدون استفاده از ابزارهای جبرانی و در قالب دستور، انتقاد، تقاضای مستقیم و اعتراض و شکایت صورت می‌پذیرد و یا اینکه با استفاده از ابزارهای جبرانی همچون تعدیل‌کننده‌ها، تشکیک‌واژه‌ها، تقریب‌نماها و ... صورت می‌پذیرد.

۵-۱-۱-۱. بدون تصحیح (بدون استفاده از ابزارهای جبرانی)

در این شیوه، سخنور بدون اینکه گفته‌های خود را تصحیح کند، ساختارهای زبانی دستور، انتقاد، تقاضای مستقیم، اعتراض، شکایت، واژگان الزامی مانند «یجب»، «علیه» و ... را به کار می‌برد. در جدول (۱) نمونه‌هایی از این موضوع بررسی شده است.

جدول ۱. راهبرد بیان مستقیم بدون تصحیح

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
آزادش کن بره، ولش کن، اون دیگه تنها شده، ضمناً این کتاب رو خوب بخونین، مواظب خودتون باشید	أطلقى سراحه و اتركيه يذهب فقد غذا وحيداً الآن، و اقرأى هذا الكتاب جيداً، انتبهى بنفسك.	گوینده: افصحی (جایگاه بالا) مخاطب: سارا (جایگاه پایین)	دستور مستقیم «أطلقى سراحه؛ أتركه؛ اقرأى؛ انتبهى»

ادامه جدول ۱.

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
برو به نگاه بکن، ببین چطوری تا چند روز دیگه می‌تونی، تمومش کنی بدو	إذهب و انظر إذا كان يمكنك أن تنتهي العمل خلال أيام، أسرع.	گوینده: محمود (جایگاه بالا) مخاطب: کارگر خانه (جایگاه پایین)	دستور مستقیم «إذهب؛ أنظر؛ أسرع»
ببین دخترم،ی شکل دیگه ببینی؟	أصغى إلى يا ابنتي، يُمكنك أن تری الأمر بشكلٍ آخر؟	گوینده: افصحی (جایگاه بالا) مخاطب: سارا (جایگاه پایین)	دستور مستقیم «أصغى»؛ واژگان الزامی «يمكنك أن»
اینقد بی‌خودی فکرتو مشغول نکن. اگه این جعبه رو دوست داری، می‌تونی پیش خودت نگهش داری.	لا تشغلي بالك عبناً، إذا كنت تحبين هذه العلبه فيمكنك أن تحتفظي بها.	گوینده: مهین (جایگاه متوسط) مخاطب: سارا (جایگاه پایین)	دستور مستقیم «لا تشغلي»؛ واژگان الزامی «يمكنك أن»
تو بهش نگفتی، آدم نادون، تو از کجا می‌دونی؟	ولكن ألم تقولي له كيف عرفت ذلك أيها الجاهل؟	گوینده: محمود (جایگاه بالا) مخاطب: سارا (جایگاه پایین)	پرسش امرانه مستقیم «ألم تقولي»
منظورت اینه، که پدرم قاتله؟! آدم کش هست! بخاطر وارونه کردن اسمش با یک شخصیت خیالی بهش اتهام می‌زنی!؟	أتقصد أن والدي قاتل، مجرم؟ هل تتهمة بسبب قلب اسمه و تحويله إلى شخصية خيالية في الرواية؟	گوینده: سارا (جایگاه پایین) مخاطب: افصحی (جایگاه بالا)	پرسش مستقیم جهت اعتراض و شکایت نسبت به اقدامات به افصحی «أتقصد أن؛ هل تتهمة؟»

ادامه جدول ۱.

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
خودت بیشتر به این مسأله دامن می‌زنی! بابا به منم حق بده! فکرشو بکن، دختر کوچولو شو توی لباس عروسی ببینه.	یبدو أنك تتعمقین فی هذه القضية أكثر فأكثر. ولكن قدری ظروفي، ثم إن زوجة عمی ستفرح، تصوری أنها ستري ابنتها فی ثوب الزفاف.	گوینده: امیر (جایگاه پایین) مخاطب: سارا (جایگاه متوسط)	اعتراض و شکایت نسبت به اقدامات به سارا «أنتک تتعمقین فی هذه القضية أكثر فأكثر»؛ دستور مستقیم «قدری ظروفي؛ تصوری»
چرا بهم دروغ گفت؟! و گفت محل خدمت بابام شمال بوده؟!؟	فلم كذب علی؟ لماذا قال لی بأن والدي أدى خدمته الإلزامية فی الشمال؟	گوینده: سارا (جایگاه بالا) مخاطب: امیر (جایگاه متوسط)	اعتراض و شکایت نسبت به اقدامات به پدر امیر با پرسش‌های تهدیدآمیز «فلم كذب علی؟ لماذا قال لی»
باید هم شناسی! یادت نمیاد، سال‌ها پیش، سال ۵۶، زندان پاییزه،	لا یجب أن تعرف، أنت لا تتذكر سنوات مضت عام ۱۹۷۷م فی سجن الخریف	گوینده: افصحی (جایگاه بالا) مخاطب: محمود (جایگاه متوسط)	نهی مستقیم «لا یجب»
برو دست و صورت رو بشور، لباس‌ها ت هم دریار، بیا بشین...	إذهبی و اغسلی وجهک و یدیک و غیری ملابسک و تعالی ...	گوینده: مهین (جایگاه بالا) مخاطب: سارا (جایگاه پایین)	دستور مستقیم «إذهبی؛ اغسلی؛ غیری؛ تعالی»

با بررسی زیرنویس عربی فیلم فصل آخر درمی‌یابیم که در راهبرد بیان مستقیم، آن‌گونه که در متن مبدأ، دیالوگ‌ها به شکل دستور مستقیم، واژگان الزامی و پرسش مستقیم در

قلب اعتراض و بدون به کار بردن ابزارهای جبران آمده است، مترجم فصل آخر نیز با شیوه درست، بدون کاهش و افزایش، این ساختار را به زبان مقصد انتقال داده است. برای نمونه؛ دستور مستقیم: آزادش کن بره «أطلقى سراحه»، پرسش آمرانه مستقیم: بهش نگفتی «ألم تقولى»، پرسش مستقیم جهت اعتراض و شکایت «هل تتهمه»، اعتراض و شکایت: چرا بهم دروغ گفت؟! «فلم كذب على؟» نهی مستقیم: باید هم شناسی «لا يجب أن تعرف»، اعتراض و شکایت: به منم حق بده «ولكن قدرى ظروفى» و... بنابراین، ترجمه عربی به خوبی معادل دستوری و مفهومی دیالوگ‌های فارسی را بازتاب داده است. راهبرد «دستور مستقیم» بدون ابزارهای جبرانی به خوبی در ترجمه رعایت شده است، اما معادل‌هایی چون «أطلقى» و «إذهب» و ... بدون افزودن نشانه‌هایی برای کاهش تهدید وجهه، نشان‌دهنده توجه مترجم به متن اصلی است، اما ممکن است در برخی موارد با مخاطبان عرب‌زبان تطابق کامل نداشته باشد.

۵-۱-۱-۲. با تصحیح

در این شیوه، سخنور با استفاده از ابزارهای جبرانی، قصد دارد کلام خود را تصحیح نماید و از میزان خدشه‌دار شدن وجهه خود و یا مخاطب بکاهد. این ابزارها بر دو نوع هستند: الف- ادب مثبت و ب- ادب منفی.

الف- ادب مثبت

ادب مثبت شامل ابزارهایی است که منجر به رعایت وجهه ایجابی می‌شود؛ مانند موافقت، تأکید بر وجوه اشتراک، ابراز علاقه به مخاطب، درخواست محترمانه، دعا و امثال آن‌ها. در جدول (۲)، نمونه‌هایی از این موضوع بررسی شده است.

جدول ۲. راهبرد ادب مثبت

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
الهی قربونت برم مامان، خیلی خوشحالم از اینکه روحیه‌ات خوب شده،	<u>جعلتُ فداک</u> یا <u>أُمی</u> ، <u>أنا</u> <u>سعیده</u> جداً لأنک معنویاتک تحسنت إلى هذه الدرجة.	گوینده: سارا (جایگاه پایین) مخاطب: مهین (جایگاه بالا)	ابراز علاقه به مخاطب «جعلت فداک»؛ استفاده از عبارت‌های دال بر موافقت «أنا سعیده جداً»
دوست دارم، دوست دارم خیلی، نخون خواهش می‌کنم، به خاطر من نخون!	<u>أنا أحبك</u> ، <u>أنا أحبك</u> كثيراً، <u>أرجو</u> لا تقرأی، لا تقرأی، لا تفعلی ذلک لأجلی.	گوینده: مهین (جایگاه بالا) مخاطب: سارا (جایگاه پایین)	ابراز علاقه به مخاطب «أنا أحبك»؛ أرجو
<u>بله</u> قربان، بسپارش به من، خودم جورش می‌کنم. <u>بله</u> قربان، همین امشب تمومش می‌کنم، چشم!	<u>أجل</u> یا سیدی دع الأمر لی، <u>أجل</u> یا سیدی سوف أنتهی منه اللیلة، <u>حاضر</u> .	گوینده: فرمانده (جایگاه بالا) مخاطب: سرباز (جایگاه پایین)	ابراز موافقت «أجل»؛ حاضر
آهان، دستتون درد نکنه.	<u>أجل</u> <u>شکراً</u> <u>جزیلاً</u> لک	گوینده: امیر (جایگاه پایین) مخاطب: افصحی (جایگاه بالا)	ابراز علاقه به مخاطب «شکراً جزیلاً».
<u>بله</u> قربان؟ <u>بله</u> <u>بله</u> ، چشم، چشم، چشم حتماً حتماً قربان حتماً. اطاعت می‌شود قربان.	<u>أجل</u> یا سیدی، <u>أجل</u> <u>أجل</u> ، <u>حاضر حاضر حاضر</u> ، بالتأکید یا سیدی، <u>السمع و</u> <u>الطاعة</u> یا سیدی.	گوینده: سرباز (جایگاه پایین) مخاطب: افسر (جایگاه بالا)	ابراز علاقه به مخاطب و تأیید وی «أجل، حاضر؛ <u>السمع و</u> <u>الطاعة</u> »

ادامه جدول ۲.

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
داداشم ازت خواهش می‌کنم، این دفعه رو من اصلاً حساب نکن!	أرجوُک یا أخی لا تحسب حسابی هذه المرة.	گوینده: امین (جایگاه پایین) مخاطب: افسر (جایگاه متوسط)	درخواست محترمانه «أرجوُک»
خیلی ممنون. اگر قصد فروش دارین، یه موقع من و سارا مزاحم نباشیم.	شکراً جزیلاً. فأخشی أن نسب لک الإزعاج أنا و سارا.	گوینده: مهین (جایگاه متوسط) مخاطب: محمود (جایگاه بالا)	ابراز علاقه به مخاطب «شکراً جزیلاً» پرهیز از سوء تفاهم «أخشی أن نسب لک الإزعاج»
قبل از هر چیز می‌خواستم از آقای صبوری تشکر کنم. و در کل من و مادرم مثل سایر دوستدارانِ آثار پدر، مشتاقانه منتظریم که آخرین اثر پدرم رو بخونید. <u>بیخشید!</u>	قبل کل شیء أريد أن أتقدم بالشکر للسید صبوری. و علی کل حال أنا و أمی ننتظر بفارغ الصبر مثل بقية المعجبين لکی نقراً آخر أعمال والدی... <u>المعذرة.</u>	گوینده: سارا (جایگاه بالا) مخاطب: حضار (جایگاه متوسط)	استفاده از واژگان مؤدبانه دربارهٔ علاقه حضار به متوفی «أتقدم بالشکر؛ بفارغ الصبر؛ المعذرة»
خدا پدرتون رو <u>بیامرزه</u> . تسلیت می‌گیم	رحم الله والدک تقبلوا تعازی الحارة، جعلها الله خاتمة الأحران	گوینده: حضار (جایگاه متوسط) مخاطب: سارا (جایگاه متوسط)	دعا کردن «رحم الله والدک؛ جعلها الله خاتمة الأحران»
<u>بیخشید</u> ، می‌شه واضح‌تر بگی؟	<u>المعذرة، هل یمکنک التوضیح أكثر؟</u>	گوینده: سارا (جایگاه پایین) مخاطب: افسحی (جایگاه بالا)	درخواست محترمانه «المعذرة، هل یمکنک»

ادامه جدول ۲.

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
گاهی دلم می‌گیرد که چرا نیما نداشت من برایش برادری بکنم! هی گفت ما را از مال دنیا همین بس.	أشعر بالحزن أحياناً لأنه لم يدعني أفق إلى جانبه، وكان يقول هذا يكفيني من مال الدنيا.	گوینده: محمود (جایگاه بالا) مخاطب: امیر (جایگاه پایین)	ابراز علاقه به مخاطب «أشعر بالحزن؛ یکفینی»

در جدول (۲)، دربردارنده عبارت‌های مؤدبانه و خواهش است و مترجم نیز این ساختار را با آوردن چنین واژه‌ها و جمله‌هایی به درستی معادل‌سازی کرده است؛ برای نمونه: ابراز علاقه به مخاطب: الهی قربونت برم «جعلتُ فداک»؛ عبارت‌های دال بر موافقت: خیلی خوشحالم «أنا سعيدة جداً»، ابراز علاقه به مخاطب و تأیید وی: بله، چشم، اطاعت می‌شود: «أجل، حاضر؛ السمع و الطاعة»، درخواست محترمانه: خواهش می‌کنم «أرجو»، پرهیز از سوءتفاهم: یه موقع مزاحم نباشیم «أخشى أن نسب لك الإزعاج»، استفاده از واژگان مؤدبانه: مشتاقانه منتظریم «نتظر بفارغ الصبر»، دعا کردن: خدا پدرتون رو بیمارزه «رحم الله والدك».

بنابراین مترجم از ابزارهای ادب مثبت مانند تأکید بر وجوه اشتراک (مثلاً «أجل یا سیدی»)، ابراز علاقه («جعلت فداک»)، و تأیید مخاطب استفاده کرده است که برابری مناسبی برای دیالوگ‌های فارسی هستند. به کاربردن عبارت‌هایی چون «شکراً جزیلاً» و «أرجو» بازتاب‌دهنده ادب زبان‌شناسی در بافت عربی است.

ب- ادب منفی

ادب منفی شامل استفاده از ابزارهایی است که منجر به حفظ وجهه سلبی می‌شود؛ مانند غیرمستقیم‌گویی در حد متعارف، استفاده از تعدیل‌گرها مثلاً: «فکر می‌کنم»، «تا حدودی»، «به نظر من»، «فروتنی» و ...

جدول ۳. راهبرد ادب منفی

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
چیه؟ هنوز تو فکر این یارو افصحی هستی؟	ما الأمر؟ ألا تزالین تفکرین بأفصحی؟	گوینده: امیر (جایگاه پایین) مخاطب: سارا (جایگاه متوسط)	استفاده از تعدیل‌گر «تفکرین»
یک وقتایی توی خونه فکر می‌کنم که یکی داره منو صدا می‌زنه، می‌بینم که نیست!	أشعر أنه ینادینی فی بعض الأحيان داخل المنزل، فأری أنه لیس موجوداً.	گوینده: مهین (جایگاه متوسط) مخاطب: سارا (جایگاه متوسط)	استفاده از تعدیل‌گر «أشعر؛ أری»
امیر! این جا چیکار داری؟ دنبال چی می‌گردی؟	ماذا ترید من هنا یا أمیر؟ عماذا تبحت؟	گوینده: مأمور (جایگاه متوسط) مخاطب: امیر (جایگاه متوسط)	غیرمستقیم‌گویی به صورت پرسش متعارف «ماذا ترید؟ عماذا تبحت؟»
نمی‌دونم. فکر می‌کنم یک چیزهایی رو می‌دونه، ولی نمی‌گه! چی هست که ما ازش بی‌خبریم!؟	لا أعرف، أعتقد أنه یعرف بعض الأشياء ولكنه لا یخبرنا بها، ما هو الذی لا نعرفه یا تری؟	گوینده: سارا (جایگاه متوسط) مخاطب: مهین (جایگاه متوسط)	استفاده از تعدیل‌گر «لا أعرف؛ أعتقد؛ لا نعرف»
سارا خانم! من زیاد وقتتو نمی‌گیرم. بدبینانه‌اش اینه که فکر کنیم به جورایی کتاب توی بازار جمع شده!	لن آخذ من وقتک کثیراً یا آنسة سارا، أعتقد أن الروایة قد جمعت من السوق.	گوینده: صبوری (جایگاه متوسط) مخاطب: سارا (جایگاه متوسط)	غیرمستقیم‌گویی به صورت فعل منفی وقت نگرفتن «لن آخذ من وقتک»؛ استفاده از تعدیل‌گر «أعتقد»
سلام. این رفتارها که درمی‌آوری چیه؟! می‌اومدی بالا	مرحباً! ما هذه التصرفات التی تقومین بها؟ تعالی لنصعد إلى الأعلى.	گوینده: امیر (جایگاه پایین) مخاطب: سارا (جایگاه متوسط)	غیرمستقیم‌گویی به صورت پرسش متعارف «ما هذه التصرفات؟»

ادامه جدول ۳.

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
اصلاً نمی‌دونستم جرمم چیه؟!	لم أكن أعرف ماذا يحدث؟	گوینده: افصحی (جایگاه پایین) مخاطب: باز پرس پرونده (جایگاه بالا)	غیرمستقیم‌گویی به صورت پرسش متعارف «ماذا يحدث»
تو که این همه باباتو قبول داری، روی اسمش قسم می‌خوری، چرا بهم دروغ گفت؟! و گفت محل خدمت بابام شمال بوده؟! هان؟ چرا؟	بما أنك تصدق والدك إلى هذه الدرجة و تحلف باسمه، فلم كذب علي؟ لماذا قال لي بأن والدي أدى خدمته الإلزامية في الشمال؟ لماذا؟	گوینده: سارا (جایگاه متوسط) مخاطب: امیر (جایگاه پایین)	غیرمستقیم‌گویی به صورت پرسش متعارف «لم كذب علي؟ لماذا قال؟»
ببینم ما چند تا پرونده حسابداری داریم؟	أخبرني كم ملف محاسبة لدينا؟	گوینده: امیر (جایگاه بالا) مخاطب: کارمند اداره (جایگاه پایین)	غیرمستقیم‌گویی به صورت پرسش متعارف «كم ملف؟»

در جدول (۳)، دیالوگ‌ها به شکل غیرمستقیم‌گویی آمده و مترجم نیز با غیرمستقیم‌گویی و تعدیل‌گرهای درست زیرنویس کرده است؛ برای نمونه: استفاده از تعدیل‌گر تو فکر هستی: «تفکرین»، تعدیل‌گر فکر می‌کنم «أشعر»؛ تعدیل‌گر نمی‌دونم «لا أعرف»، غیرمستقیم‌گویی به صورت پرسش متعارف چیکار داری؟ «ماذا تريد»، غیرمستقیم‌گویی به صورت فعل منفی: وقتتو نمی‌گیرم «لن آخذ من وقتك».

۵-۱-۲. بیان غیرمستقیم

در بیان غیرمستقیم، سخنور تلاش می‌کند به صورت غیرمستقیم مفهوم سخنش را به مخاطب ارائه دارد و به گونه‌ای ضمنی و کنایی او را نسبت به درون‌مایه سخن آگاه سازد. در جدول

(۴) به نمونه‌هایی از راهبرد بیان غیرمستقیم در فیلم فصل آخر و ترجمه عربی آن پرداخته شده است.

جدول ۴. راهبرد بیان غیرمستقیم

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
خوب این‌ها به تو مربوطی نیست! تو بچسپ به صندلیت!	هذا لا يعنیک، إهتَمْ أنتَ بمنصبک.	گوینده: محمود (جایگاه بالا) مخاطب: امیر (جایگاه پایین)	استفاده از ساختار کنایی «إهتَمْ أنتَ بمنصبک»
مغز تو رو هم شست و شو دادن؟! اون کتاب یک مشت اراجیف توش نوشته شده!	یبدو أنهم قد غسلوا دماغک أنت الآخر، إن هذه الرواية لیست سوى مجموعة من الترهات.	گوینده: محمود (جایگاه بالا) مخاطب: امیر (جایگاه پایین)	استفاده از ساختار کنایی «قد غسلوا دماغک؛ مجموعة من الترهات»
چه پسری بزرگی رو تربیت کردم! این همه سال کلاه سرم گذاشتند!	یا لهذه التریبة التی ربیتک إیها، لقد خدعتُ طوال السنوات الماضية.	گوینده: محمود (جایگاه بالا) مخاطب: امیر (جایگاه پایین)	ساختار کنایی «یا لهذه التریبة؛ لقد خدعتُ»
فاطی کرده... بی خیالش شده.	فقدت عقلها فترکوها.	گوینده: راننده (جایگاه پایین) مخاطب: مسافر (جایگاه پایین)	استفاده از ساختار مجازی «فقدت عقلها»
تو همش می‌گی چشم! اما خدا نکنه کلنگت به ی جایی گیر بکنه.	دائماً ما تقول هذا، ولكن أخشى أن لا تفعل ما تقوله.	گوینده: محمود (جایگاه بالا) مخاطب: کارگر منزل (جایگاه پایین)	استفاده از ساختار کنایی «لا تفعل ما تقوله»

ادامه جدول ۴.

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت و گو	ساختار ادب
آره دیگه، همه کارهاشو خودت انجام بده، می‌خوام سنگ تموم بذاری.	أجل، قم بجميع الأعمال أنت، أريد منك أن تبذل قصارى جهدك.	گوینده: محمود (جایگاه بالا) مخاطب: کارگر منزل (جایگاه پایین)	استفاده از ساختار کنایی «تبذل قصاری جهدك»
برای من که تا اون موقع آزارم به یک مورچه هم نرسیده بود	ولكننى لم أكن قد أذيت نملة حتى ذلك الوقت.	گوینده: سرباز (جایگاه پایین) مخاطب: افصحی (جایگاه بالا)	استفاده از ساختار کنایی «لم أكن قد أذيت نملة»
که حرف‌هایی پشت سرش بگی که تنش توی گور بلرزه!	لكى تتحدث بالسوء حوله؟ لكى تجعل جسده يرتجف فى القبر؟	گوینده: سارا (جایگاه پایین) مخاطب: افصحی (جایگاه بالا)	استفاده از ساختار کنایی «تجعل جسده...»
این همه مدت بابا آزارش به یک مورچه نرسید.	لم يؤذ والدى نملة طوال حياته.	گوینده: سارا (جایگاه متوسط) مخاطب: مهین (جایگاه متوسط)	استفاده از ساختار کنایی «لم يؤذ والدى نملة طوال حياته»
نیست خانم من! نیست. این وصله‌ها به عمو نیمای من نمی‌چسبه!	ليس صحيحاً يا سيدتى، هذه الأمور لا تليق بعمى.	گوینده: امیر (جایگاه پایین) مخاطب: سارا (جایگاه متوسط)	استفاده از ساختار کنایی «هذه الأمور لا تليق بعمى»

در جدول (۴)، دیالوگ‌ها بیشتر به صورت ساختار کنایی آمده و پس از آن صورت‌های دیگری چون ساختار مجازی و... به کار رفته است. مترجم توانسته است معادل‌های درست این کنایات و مجاز را انتقال دهد؛ برای نمونه: ساختار کنایی بچسب به صندلیت: «اهتم أنت بمنصبك»، می‌خوام سنگ تموم بذاری: «أريد منك أن تبذل قصارى جهدك»، این وصله‌ها نمی‌چسبه: «هذه الأمور لا تليق ب..» و ساختار مجازی: قاطی کرده

«فقدت عقلها» و ... مترجم در انتقال کنایات و غیرمستقیم‌گویی‌ها، عملکرد مناسبی داشته است، به‌کاربردن غیرمستقیم‌گویی در ترجمه عربی با توجه به بافت فرهنگی، ستودنی است؛ ساختارهایی مانند «لا تفعل ما تقوله» یا «ربما كان الأمر صعباً» تهدید وجهه را کاهش می‌دهد.

۵-۲. انجام‌دادن کنش‌های تهدیدکننده وجهه

این راهبرد کلامی، زمانی اتفاق می‌افتد که سخنور درخواست خود را ارائه ندهد و درباره آن نیز هیچ سخنی به میان نیاورد، در نتیجه خواسته او هرگز عملی نمی‌شود و وجهه طرفین گفت‌وگو نیز خدشه‌دار نمی‌شود. در برخی از صحنه‌های فیلم فصل آخر، برخی از شخصیت‌ها در برابر سخن طرف مقابل خود، سکوت کرده و پاسخی نمی‌دهند. در این صورت درخواست آن‌ها پاسخ داده نمی‌شود و به نتیجه ایده‌آل نمی‌رسند. این راهبرد کلامی به‌صورت نادر در این فیلم رخ داده است. در جدول (۵) نمونه‌هایی از این راهبرد ارائه شده است.

جدول ۵. راهبرد انجام‌دادن کنش‌های تهدیدکننده وجهه

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
نه دادگاهی نه سؤال و جوابی.. هیچی هیچ! من و نیما یک چیزهایی رو فهمیده بودیم ...	دون محاکمه و دون سؤال و جواب و دون آی شیء. أدركنا بعض الأشياء أنا ونيما ...	گوینده: افصحی (جایگاه بالا) مخاطب: سارا (جایگاه پایین)	عدم بیان درخواست و پیگیری نکردن مطالبات شخصی خود از طرفین گفت‌وگو «دون محاکمه و دون ...»
هیچ‌کس نمی‌دونست اون زن چرا اینجاست و چجوری به این روز افتاده!؟	لم يكن أحد يعرف لم هي موجودة هنا، او كيف وصلت الي هنا.	گوینده: نیما (جایگاه بالا) مخاطب: بیننده تلویزیون (جایگاه پایین) نیما در قالب راوی اول شخص، بخش‌هایی از فیلم را روایت می‌کند.	گوینده نسبت به اتفاقی که افتاده، آگاهی نداشته و نمی‌تواند درباره آن نیز پرس‌وجو کند «لم يكن أحد يعرف ...»

ادامه جدول ۵.

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت و گو	ساختار ادب
عجیبه! ولی این همه سال راجب به شما به <u>من چیزی نگفت!</u>	یاللعجب، لکنه <u>لم یخبرنی شیئاً عنک</u> طوال تلك السنوات.	گوینده: سارا (جایگاه پایین) مخاطب: افصحی (جایگاه بالا)	عدم مطلع کردن گوینده نسبت به دوران جوانی مخاطب؛ لذا گوینده نمی تواند درخواست خود را درباره آن دوران تکمیل نماید «لم یخبرنی شیئاً عنک ..»
همیشه دلم می خواست برگردم، اما هیچ وقت <u>پیش نیومد</u> ، تا اینکه، تا اینکه نیما...	ربما رغبت بالعودة دائماً لکننی لم أتمكن من ذلك حتی توفي نیما.	گوینده: افصحی (جایگاه بالا) مخاطب: سارا (جایگاه پایین)	عدم بیان درخواست خود (اقدام به بازگشت به ایران) در طول دوران زندگی که با بیماری مادر، دست و پنجه نرم می کرد «ربما رغبت بالعودة دائماً لکننی...»
قضیه اون شب رو فراموش کن. اون پسره رو ولش کن. منو تو هر چی باشیم، برادریم.	إنس أمر تلك الليلة يا أمين، أما ذلك الشاب فدعك منه... أنا و أنت أشقاء	گوینده: سرگروهیان (جایگاه بالا) مخاطب: سرباز (جایگاه متوسط)	دعوت از مخاطب مبنی بر عدم بیان درخواست خود و فراموش کردن اتفاقات رخ داده «إنس .. دعك منه»
شما که رفیقشی بگو! چرا بابام نمی خواد من بدونم سی سال پیش چیکار می کرده.. ها؟	أنت صديقه الحميم، أخبرني لماذا لا يريد والدي أن أعرف ماذا كان يعمل قبل ثلاثين عاماً؟	گوینده: امیر (جایگاه پایین) مخاطب: افصحی (جایگاه بالا)	محمود با اعمال نفوذ در خانواده خود و سارا، تلاش داشت که کسی نسبت به گذشته او آگاهی پیدا نکند؛ از این رو، اجازه بیان درخواست به امیر نمی دهد «لماذا لا يريد والدي أن أعرف...»

ادامه جدول ۵.

دیالوگ فارسی	زیرنویس عربی	طرفین گفت‌وگو	ساختار ادب
شاید آنقدر <u>براش ناگوار</u> <u>بوده</u> که بازگوکردنش آزارش می‌داده!	ربما كان الأمر صعباً عليه جداً حتى يقوله.	گوینده: سارا (جایگاه متوسط) مخاطب: مهین (جایگاه پایین)	سارا تأکید می‌کند که پدرش در چنان شرایط سختی قرار داشت که دربارهٔ مهم‌ترین مسئلهٔ زندگی‌اش سخنی به میان نیآورده است.

در راهبرد انجام ندادن کنش‌های تهدیدکنندهٔ وجهه، دیالوگ فارسی با عبارت‌ها و جمله‌هایی مانند هیچی و... بیان شده و مترجم با معادل‌هایی مانند دون آی شی و... به درستی آن را برگردان کرده است: پیگیری نکردن مطالبات شخصی خود از طرفین گفت‌وگو: نه سؤال و جوابی، هیچی هیچ «دون سؤال و جواب و دون آی شی»، به من چیزی نگفت، عدم مطلع کردن گوینده «لم یخبرنی شیئاً»، دعوت از مخاطب بر عدم بیان درخواست خود: «انس»، ندادن اجازهٔ بیان درخواست: چرا بابام نمی‌خواد من بدونم «لماذا لا یزید والدی أن أعرف». ترجمهٔ این عبارت‌ها به خوبی سکوت و انفعال را بازتاب داده است و با اینکه این راهبرد، کمتر در فیلم استفاده شده است، اما ترجمه پیام کلی را به دقت منتقل کرده است.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس الگوی براون و لوینسون، بیشتر کنش‌های گفتاری چون امری‌ها، درخواست‌ها و شکایات در فیلم فصل آخر، ذاتاً هم وجههٔ شنونده و هم گوینده را تهدید می‌کند، اما مترجم تلاش کرده است در برخی جاها این کنش‌های تهدیدکنندهٔ وجهه را اصلاح و ساختار ترجمه را به ادب زبان‌شناسی نزدیک کند. در زیرنویس عربی، راهبرد بیان مستقیم یا بدون تصحیح (بدون استفاده از ابزارهای جبرانی و به صورت دستور، انتقاد، تقاضای مستقیم و اعتراض و شکایت) صورت می‌پذیرد و یا اینکه با تصحیح (با استفاده از ابزارهای جبرانی همچون تعدیل‌کننده‌ها، تشکیک‌واژه‌ها، تقریب‌نماها و غیره) صورت می‌پذیرد.

راهبرد بیان مستقیم بدون تصحیح در زیرنویس عربی فیلم فصل آخر توسط محمود (گوینده) به امیر و سارا (مخاطب) ارائه می‌شود.

راهبرد بیان مستقیم ادب مثبت (از انواع بیان مستقیم با تصحیح) در زیرنویس عربی توسط امیر و سارا (گوینده) به محمود (مخاطب) ارائه می‌شود، اما در ارتباط با بیان غیرمستقیم باید گفت که مترجم تلاش کرده است از ابزارهای غیرمستقیم جهت ادب‌مند کردن ساختار زبانی دیالوگ‌های شخصیت‌های فیلم استفاده کند و این موضوع در میان همه شخصیت‌های فیلم، گسترش پیدا کرده است. در زیرنویس فیلم، گوینده در بخش‌های گوناگون، تلاش می‌کند به صورت غیرمستقیم مفهوم سخنش را به مخاطب ارائه نماید و به گونه‌ای ضمنی و کنایی او را نسبت به درون‌مایه سخنش آگاه سازد (بیان غیرمستقیم). در برخی از بخش‌های زیرنویس عربی فیلم، مشاهده می‌شود که گوینده نمی‌تواند درخواست خود را ارائه نماید؛ از این رو، هیچ‌گوش تهدیدکننده وجهه به کار نمی‌رود (انجام ندادن گوش تهدیدکننده وجهه). این راهبرد زبانی بیشتر در زیرنویس عربی دیالوگ‌های مهین در فیلم فصل آخر استفاده شده است که این مسأله نیز به ویژگی‌های شخصیتی عزلت طلب این شخصیت فیلم باز می‌گردد.

در جدول (۶) به بسامد و درصد حضور هر یک از راهبردهای زبانی ادب‌مند و یا تهدیدکننده وجهه در زیرنویس عربی فیلم مورد بحث اشاره می‌شود.

جدول ۶. بسامد و درصد حضور گوش‌های ادب‌مند در زیرنویس عربی

جمع کل	انجام ندادن		انجام دادن گوش‌های تهدیدکننده وجهه		
	گوش‌های تهدیدکننده وجهه	بیان غیرمستقیم	بیان مستقیم		
			با تصحیح	بدون تصحیح	
۲۰۱	۱۰	۴۴	ادب مثبت ۴۱ ادب منفی ۵۸	۴۸	بسامد
۱۰۰	۵	۲۲	ادب مثبت ۲۰ ادب منفی ۲۹	۲۴	درصد

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Zahra Hozhabri

<https://orcid.org/0009-0009-2811-6033>

Fereshteh Afzali

<https://orcid.org/0000-0003-1277-3062>

منابع

التفتازانی، سعدالدین. (۲۰۰۱). *المطول شرح تلخیص مفتاح العلوم*. تحقیق: هندای، عبدالحمید. بیروت: دارالکتب العلمیه.

حسنوندی، سمیر؛ کاظمی، ابوذر و حسابی، اکبر. (۱۳۹۸). بررسی زبان‌شناختی و ترجمه‌ای عبارات مصطلح بی‌ادبانه در دو فیلم جدایی نادر از سیمین و ابد و یک روز و زیرنویس انگلیسی آن‌ها. *نشریه مطالعات زبان و ترجمه*، ۵۲(۱)، ۷۹-۱۰۷. Doi: <https://doi.org/10.22067/lts.v52i1.83481>

حسینی، سیدمحمد. (۱۳۸۸). ادب و قدرت: نشان‌گرهای زبانی مخالفت در جلسات دفاع از پایان‌نامه. *فصلنامه پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۱(۱)، ۷۹-۱۰۰. Dor: 20.1001.1.20086261.1388.1.1.6.1

خدایی مقدم، معصومه. (۱۳۹۲). *طرح‌واره فرهنگی ادب و احترام و واژه‌ها و عبارات پرکاربرد مرتبط با آن در زبان فارسی از منظر نظریه ادب براون و لوینسون*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.

ساسانی، فرناز؛ فرجاه، مرجان؛ نواب زاده شفیعی، سپیده و نفر، ریحانه. (۱۴۰۲). روزآمدی ترجمه عناصر فرهنگی در ترجمه ادبی با تکیه بر نظریه نیومارک. *فصلنامه پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی*، ۱۳(۴)، ۵۷۹-۵۹۴. Doi: 10.22059/jflr.2023.362698.1055

طیب، سیدمحمدتقی. (۱۳۸۱). ریشه‌های گفتمان‌شناسی در ادب پارسی. *فصلنامه مطالعات ملی*، ۴(۱۳)، ۶۷-۴۹. Dor: 20.1001.1.1735059.1381.4.13.2.2

المسدي، عبدالسلام. (۱۹۹۴م). *المصطلح النقدي*. ط ۱. تونس: مؤسسات عبدالکریم بن عبدالله للنشر و التوزيع.

English References

Brown, P, and S. Levinson. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge: Cambridge University Press.

Hamrawi, Muhammad. (2015). *Theory of Discipline in Linguistics. Damascus: Alif Magazine*, Vol. 2, No. 4, Pp: 131-140.

- Lakoff, Robin. (1975). *Language and Women's place*, Berkeley . California : University of California. *Broadening the Horizon of Linguistic Politeness*. R.T. Lakoff & S. Ide (eds.). Interaction as Revealed through Thai Face Idioms".
- Leech, G. N. (1983). *Principles of Pragmatics*. Harlow: Longman.
- Mills, S. (2003). *Gender and Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scolon, R & Scollon, S, W. (1995). *Intercultural Communication: A Discourse Approach*. New York: Oxford University Press.
- Thomas, J. (1995). *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. New York: Longman.
- Ukosakul, M. (2005). "The Significance of Face and Politeness in Social". Amsterdam: John Benjamin's Publishing Company. Pp. 117-128.
- Vikki, Janke. (2006). Effects of Discourse on control. *Journal of Linguistics*. Cambridge University press, Vol: 53, No: 3, Pp. 10-31.
- Watts, R. J. (2003). *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. New York: Oxford University Press.

Translated References To English

- Al-Masadi, Abdul Salam. (1994). *The Critical Term*. 1st Edition. Tunisia: Abdul Karim bin Abdullah Publishing and Distribution Institutions. [In Persian]
- Al-Taftazani, Sa'd ol-Din. (2001). *Al-Mutawwal Sharhe Talkhise Meftah al-'Ulum*. The editor is Hindi, Abd al-Hamid. Beirut: Dar al-Kotub al-Ilmiyya.
- Hassanvandi, S., Kazemi, A. and Hesabi, A. (2019). A Linguistic and Translational Study of Conventionalized Impoliteness Formulae in English Subtitles of a Separation and Life and One Day. *Language and Translation Studies (LTS)*, Vol. 52, No. 1, Pp: 79-107. Doi: <https://doi.org/10.22067/lts.v52i1.83481> [In Persian]
- Hosseini, S. M. (2009). Politeness and power: linguistic markers of disagreement in thesis defense sessions. *Journal of Researches in Linguistics*, Vol. 1, No. 1, Pp: 79-100. Dor: 20.1001.1.20086261.1388.1.1.6.1 [In Persian]

- Khodayi Moqaddam, M. (2013). *A Master's thesis on cultural schemas of politeness in Persian from Brown and Levinson's theory*. Published at Ferdowsi University. [In Persian]
- Sassani, F., Farjah, M., Navabzadeh Shafiei, S. and Nafar, R. (2023). Relevance of Translatability of Cultural Elements in Literary Translation based on Newmark's Theory. *Journal of Foreign Language Research*, Vol. 13, No. 4, Pp: 579–594. Doi: 10.22059/jflr.2023.362698.1055 [In Persian]
- Tayeb, S. M. T. (2002). Roots of Discourse Analysis in Persian Literature. *National Studies Journal*, Vol. 4, No. 13, Pp: 49-67. Dor: 20.1001.1.1735059.1381.4.13.2.2 [In Persian]

استناد به این مقاله: هژبری، زهرا، افضلی، فرشته. (۱۴۰۴). گفتار مؤدبانه در فیلم *فصل آخر* و زیرنویس عربی آن در چارچوب نظریه ادب براون و لوینسون. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۵ (۳۲)، ۹۷-۱۳۰. doi: 10.22054/rctall.2025.83415.1766

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.